

O DOSEDANJEM IN PRIHODNJEM RAZVOJU SLOVENSKE FILOZOFIJE*

Dr. Vojan Rus

Pogled želimo usmeriti predvsem naprej, na prihodnjo dolgoročno in temeljno funkcijo filozofije v Sloveniji.

Vendar pa je to nemogoče, če ne ugotovimo vsaj približno, kje je danes slovenska filozofija, kakšne so bile doslej njene osnovne poteze, katere so njene dosedanje osnovne pridobitve in slabosti.

Zdi se, da je zadosti utemeljena trditev, da je bil delež filozofije v slovenski družbi vse doslej izrazito nezadosten, daleč za potrebami in možnostmi slovenskega naroda.

I. Dosedanji razvoj

a) Pred 1945. letom

Vse do osvoboditve 1945. leta je uradna strokovna filozofija na Slovenskem imela kaj majhno vlogo v prebujanju slovenskega naroda, v oblikovanju njegovega samozavedanja, v oblikovanju slovenskega naroda v samostojen subjekt ljudske zgodovine. V tem je slovenska uradna strokovna filozofija izrazito zaostajala zlasti za literaturo in umetnostjo, pa tudi za sociološko-politično publicistiko; obe ti dve, zlasti pa prva, sta imeli izreden delež v družbeno-političnem, progresivnem oblikovanju slovenskega naroda. Prav zato, ker je del slovenske »duhovne« kulture toliko prispeval k prebujanju in samostojnosti slovenskega naroda in k njegovemu vključevanju v najnaprednejše svetovne tokove, je nezadostna, večkrat pa negativna vloga strokovne filozofije v tem procesu bila toliko bolj vidna. Vendar se objektivna ocena uradne strokovne filozofije pred osvoboditvijo ne more ustaviti samo pri teh temeljnih dejstvih. Vladajoča filozofija stare slovenske družbe je bila v določenih razdobjih (npr. 1918/1941) dosti plodna, bolj kot laična filozofija po 1945. letu. Kot kažejo podatki, so slovenski avtorji v razdobju med svetovnima vojnama napisali skoraj desetkrat več kot laični avtorji po osvoboditvi. Predvojna uradna filozofija je dosegla tudi določeno strokovno raven, saj je absorbirala dosti elementov evropske domarksistične filozofije, ta pa je bila v zadnjih dveh tisočletjih — pred pojavom marksistične filozofije — najpomembnejši del svetovne filozofije.

Vendar je še povsem odprto vprašanje, koliko je predvojna uradna slovenska filozofija bila originalna in ustvarjalna celo v starih miselnih okvirih evropske filozofije. To naj oceni podrobnejša in temeljitejša raziskava. Vendar pa bomo verjetno ostali dosti blizu stvarnosti, če trdimo, da v večini primerov predvojna slovenska filozofija ni dosegla kakšne posebne izvirnosti v najbolj osnovnih filozofskih vprašanjih. Še bolj očitno pa je — to je neposredno povezano z vpra-

* Iz referata na ustanovni skupščini Slovenskega filozofskega društva.

šanjem izvirnosti — da predvojna filozofija ni bila zadostno kritična do dotedanje evropske filozofije in družbe. V tem je bil tudi vzrok, da kljub precejšnji plodnosti in strokovnosti ni odigrala take vloge v oblikovanju slovenskega naroda kot druge duhovne panoge.

Prek uradne filozofije niso uspele prodreti v slovensko kulturo in miselnost niti nekatere najpomembnejše pridobitve predmarksistične in nemarksistične evropske filozofije. V uradno slovensko filozofsko misel se ni nikoli integrirala ena najbolj revolucionarnih in globokih predmarksističnih koncepcij — Heglova dialektika, pa tudi ne nekatere pomembne osnove anglosaksonske filozofije [neopozitivizma, pragmatizma, »filozofija jezika«] niti dialektični element zahodnoevropske »filozofije znanosti«.

Marksistična filozofija, zlasti dialektika, je doživela v Sloveniji že v desetletju pred letom 1941 sicer plodno aplikacijo, ni se pa samostojno strokovno razvijala. Marksistično dialektiko so vodje slovenskega delavskega in naprednega gibanja v tem času zelo uspešno porabljali v svoji politični praksi in v delih z družbeno tematiko. V teoriji in praksi slovenske revolucije je očitna zavestna povezanost občin in posameznih družbenih zakonitosti, zavest o potrebi specifičnega družbeno-političnega subjekta in njegovi povezavi s stvarnimi možnostmi. Vodstvo slovenskega delavskega in naprednega gibanja se je s svojo aplikacijo marksistične dialektike že pred drugo svetovno vojno postavilo tudi v filozofskem pogledu v prve vrste tedanjega marksizma. Vendar pa ni sistematično razvijalo filozofije in njene panoge, kot so ontologija in obča metodologija, etika, antropologija, gnoseologija, logika, zgodovina filozofije.

Vzrok za to so deloma znane okolnosti, ki so porivale naprej druge družbeno-politične probleme. Deloma pa so razlog tudi napačne ocene, da je filozofija že po svoji naravi »odmaknjena od življenja« ali pa da je v klasični marksistični filozofiji že rešena vsa najpomembnejša filozofska problematika. Take napačne ocene so eden izmed pomembnih vzrokov, da imamo in bomo imeli še zelo dolgo prav na filozofskem področju toliko družbeno-političnih težav, saj je tako zmotno mnenje dokaj ostalo vse do danes.

Prav ti negativni družbeno-politični rezultati kažejo, kako vpliva filozofija na družbena gibanja in kako nam je potrebna.

b) Razdobje po osvoboditvi

Tudi v celem razdobju po letu 1945 je slovenska filozofija daleč zaostajala za družbenimi potrebami.

Očitna je bila nezadostna pažnja celotne družbe in odgovornih družbenih organov glede razvoja filozofije, nekaj odgovornosti za to pa nosijo tudi filozofi in strokovne institucije. Vzrok za tako zaostajanje je bila predvsem enostrana usmerjenost v razvoj tehnike, sredstev za proizvodnjo in materialnega standarda ter formalnih političnih institucij, na drugi strani pa nezadostna skrb za vzgojo človeka-ustvarjalca. Drobne ilustracije o tem, da še zmeraj vladajo podobni predsodki do filozofije, so tudi težave, ki smo jih imeli pri pripravljanju tega sim-

pozija in občnega zbora (nezadostnost najnujnejših finančnih sredstev, nezadostno sodelovanje družbeno-političnih organizacij).

Osnovne značilnosti v zaostajanju slovenske filozofije po osvoboditvi in njegove osnovne posledice bi bile naslednje: dobili smo sicer ugodne nove teoretske osnove, zlasti z marksistično filozofijo, vendar nismo dosegli nikakršnega razvoja v večini osnovnih filozofskih disciplin, saj ugotavljamo njihov zastoj ali celo odmiranje. O tem pričata neznatno število izvirnih filozofskih del in dejstvo, da nam v dvajsetih letih ni uspelo oblikovati skoraj nikakršnih visokekvalificiranih strokovnih filozofskih kadrov.

Zaradi vsega tega slovenska marksistična filozofija ni napredovala od predvojne stopnje, po vojni pa je večkrat dobila dogmatično obliko bodisi v obliki absolutiziranja »starega« bodisi »mladega« Marxa.

Povsem je razumljivo, da so v takem praznem filozofskem prostoru še živeli ali stari filozofski miselni elementi ali pa so prodirale vanj tudi novejše nemarksistične filozofske smeri (te pa v svojih najosnovnejših stališčih največkrat niso pomenile nič novega v odnosu na domarksistično evropsko filozofijo). Tudi odnos do teh starih in novejših nemarksističnih smeri je bil v Sloveniji po osvoboditvi največkrat dogmatično — nekritičen. Na ožjem področju »duhovne« kulture v Sloveniji je vpliv teh »modernih« dogem precej večji kot pa dogmatiziranega marksizma oziroma stalinizma. Eden od izrazov tega dogmatizma je geslo, da se moramo vrniti na pozicijo »evropske filozofije«. To geslo samo je izrazit primer nekritičnosti, saj sploh ne vidi, kakšne različne in nasprotne teze ter vrednosti obstoje v dotedanji evropski filozofiji (zato je popolnoma nemogoče govoriti o poziciji »enotne evropske filozofske tradicije«).

Če pogledamo torej katerokoli »strujo«, vidimo, da vlada v sedanjem slovenskem filozofiranju dosti nekritičnosti. Sedanje filozofiranje je daleč pod ravniyo tiste ustvarjalnosti na družbeno-političnem področju, ki jo je slovenski narod pokazal zlasti pred dvajsetimi leti.

Tako stanje v filozofiji prerado ustvarja povsem napačne predstave o tem, kakšni naj bi bili plodna filozofija in njena funkcija v družbi. Danes pri nas često menijo, naj bi bila glavna in posebna odlika filozofije nekakšno povsem nedoločeno, megljeno špekulativno mišljenje, ki naj bi edino »imelo pravico« biti povsem neizkustveno, povsem nedokazano in nedokazljivo. Filozofija naj bi bila, po mišljenju nekaterih, tista povsem poljubna oblika mišljenja, ki naj izraža trenutna subjektivna razpoloženja določene skupine ali posameznika.

Ker je precejšen del slovenskega filozofiranja tako usmerjen, je to še vedno nesposobno, da postane ustvarjalni dejavnik sodobne slovenske družbe. Tako subjektivistično filozofiranje je nesposobno, da pomaga humanistično, vrednostno-moralno oblikovati sodobnega slovenskega človeka. Prav tako se ne more upreti pojavom vrednostnega razkroja in dezorientacije, ki se vse češče javljajo v nedavno še tako homogeni zavestno-humanistični enotnosti slovenskega naroda. Tako filozofiranje tudi ne kultivira bolj točnega, logičnega in dialektičnega mišljenja, ne more se upreti pojavom miselne površnosti in meglenosti,

saj je samo dokaj gojilo takšne lastnosti. Nekatere teze, ki se porajajo prav na področju filozofije, lahko celo bistveno idejno učvrstijo in pospešijo določene negativne vrednostne težnje v naši družbi. Subjektivna teza, da imajo osnovna vrednostna stališča samo subjektiven, iracionalen izvor in da ne obstoje nikakršne obče ljudske vrednosti in merila, vodi npr. do izenačevanja vrednostnih stališč imperialistov in osvobodilnih gibanj, delovnih ljudi in monopolističnih prisvajalcev. Taka stališča bi neposredno razkrajala prevladujočo visoko humanistično in zelo enotno slovensko zavest v osvobodilnem boju in njeno povezanost z najnaprednejšimi sodobnimi tokovi.

V sedanjih slovenskih filozofiji pa so tudi pozitivni elementi; ti omogočajo, da postopno zavzame naprednejšo družbeno funkcijo. V zadnjih štirih, petih letih je vidna določena kontinuiteta strokovnega filozofskega dela na fakulteti in v Institutu za sociologijo in filozofijo. Spodbudna je še posebno usmerjenost sodobnih filozofskih razpravljanj v Sloveniji na humanistično, etično-vrednostno problematiko, ki je precej prispevala, da tudi izven ožjih filozofskih krogov prodre vseplošnejša zavest o življenjskem pomenu te problematike in njenega raziskovanja.

II. Mesto filozofije v humanistično-socialistični družbi, posebno v sedanjem razdobju socializma

Prihodnja pota filozofije v Sloveniji — o njih bomo govorili kasneje — bodo jasnejša, če predhodno zastavimo načelno vprašanje o mestu filozofije v socializmu, posebno pa v sedanjem njegovem razdobju. Mi smo del sodobnih socialističnih in naprednih tokov v svetu, zato bo v obliki strukturi teh tokov še jasnejše mesto naše filozofije.

Vse dosedanje izkušnje kažejo, da mora filozofija postati poseben, dosti pomemben in oblikovan družbeni dejavnik, ne v smislu nekakšne politične stranke, temveč kot sorazmerno samostojen člen, ki ima posebne naloge v socialistični demokraciji in socialistični družbi in je svojevrstno povezan z vsemi drugimi osnovnimi področji socializma.

Dosedanje izkušnje kažejo, da bo socializem obstal samo tedaj, če bo prinesel nekaj bistveno novega. Ena izmed najpomembnejših novosti, ki jih socializem more človeku dati, je humanistična integracija človeka in družbe na višji razvojni stopnji. Ta integracija naj stopi na mesto dosedanje razcepljenosti, izmaličenosti, enostranosti in dušitve človekovih zmogljivosti. Ta proces bo sicer dolg, v njem pa bo filozofija morala dobiti dosti pomembnejšo vlogo kot doslej.

Dosedanji razvoj socializma kaže, da se v njem morejo obnavljati ali pa se celo poglobljati enostranosti in izmaličenosti človeka. To je deloma nujno zaradi razmer, v katerih se razvija sodobni socializem: v veliki stopnji šele osvaja oblast, a dežele, kjer je že politično zmagal, so bile v glavnem nerazvite, zato je poseben, večkrat enostranski poudarek, dobila industrializacija, gospodarsko-tehnični razvoj. Oblast in gospodarsko-tehnično območje pa sta večkrat zelo enostrano prevladala tudi zaradi napačnih predstav o družbi in človeku, zaradi teoretskega precenjevanja njegovih posameznih strani.

To preценjevanje je postalo že taka zavora socializma, da je vse bolj jasen pomen posebne filozofske misli o celovitejšem in vsestranem človeku, ki teoretično povezuje delna območja in momente človeka ter družbe in kritično vpliva na družbeni razvoj prav s tega stališča. Seveda bo filozofija mogla opravljati vlogo posebne in ustvarjalne družbene kritike samo tedaj, če bo ob svoji zamisli o najbolj vztrajnem človekovem razvoju upoštevala stvarne možnosti za ta razvoj, če bo analizirala dejansko stanje in znala poiskati pot, da se to doseže.

Filozofija ima tudi to posebno funkcijo, da pomaga oblikovati ustvarjalne sile socializma, in sicer z razvijanjem občaj moralno-vrednostnih konceptov in z občo kulturo mišljenja. Prav ti dve zelo pomembni območji sta v sodobnem socializmu zelo zapuščeni, to pa ima hude družbeno-politične posledice, kar še bolj kaže na praktični pomen filozofije.

Če bo filozofija izoblikovala celovitejši pogled na človeka in na svet, bo mogla dati tudi druge specifične prispevke humanizmu in socializmu. Z odkrivanjem dolgoročnih, višjih, obenem pa uresničljivih ciljev človeštva in njegove poti v svetu bo dajala globlji smisel življenju vsakega posameznika. Ne mislimo, da bi kdorkoli, še manj pa filozofija, mogla kdaj uresničiti popolno harmonijo v človeku in v družbi. Vendar pa je možno doseči, in filozofija lahko temu dá pomembne prispevke, bistveno večjo harmoničnost posameznika in celotne družbe; z večjo aktivizacijo človekovih zmogljivosti, zlasti pa njegove ustvarjalnosti, je možno premagati najhujšo dosedanjo človekovo razcepljenost. Ako bo filozofija kazala in osvetljevala taka pota, bo veliko prispevala k človeškemu napredku, k tisti polnosti in harmoniji, ki jo človek more doseči.

Poseben prispevek, ki ga je filozofija dolžna dati prihodnji družbi, so tudi obči teoretični prispevki k enakopravnemu in veliko bolj plodnemu metodološkemu sodelovanju vseh znanosti kot kdajkoli doslej, pa tudi k plodnejšemu povezovanju prakse in znanosti.

III. Nekateri osnovni problemi pri razvoju filozofije v Sloveniji

Posebni problemi prihodnjih poti slovenske filozofije postanejo jasnejši na osnovi ocene njenega dosedanjega razvoja in ugotovitev o načelnem mestu filozofije v humanističnem socializmu.

Osnovna komponenta, ki sedaj najbolj manjka slovenski filozofiji, a je najbolj potrebna njeni večji družbeni vlogi: težnja, da se povzpne na raven občegeneričnega človekovega izkustva in na raven občega iskustva filozofije, *to pa je neposredno povezano s potrebo po bistveno bolj intenzivnem razvoju znanstveno-dialektične metode.*

Intenzivnejše vnašanje take komponente v sedanje slovensko filozofiranje bi bila ena od pomembnih funkcij Filozofskega društva, sicer ne bi našlo pravega mesta v sodobnosti.

Znanstveno-dialektična, obče generična filozofska usmerjenost vsebuje predvsem tale načela:

— *sistematično in kritično posplošeno človekovo izkustvo je eden od najosnovnejših kriterijev človekovih sodobnih spoznanj, tudi filozofskih.*

— teoretična vrednost sodobnega filozofiranja (kot tudi vsega človekovega znanja) je odvisna predvsem od naslednjih meril: koliko so splošna stališča filozofije *dokazana s posameznimi in posebnimi dejstvi*; koliko so stališča filozofije *dialektično-logično celovita, vsestrana, koherentna, jasna in precizna.*

Vse obče zakonitosti, tudi tiste, ki jih raziskuje filozofija (npr. najbolj splošni zakoni sveta, obče bistvo človeka) obstoje vedno v posebnih in posameznih pojavih. Zato je analiza zveze med posameznim, posebnim in občim eden od najpomembnejših kriterijev za utemeljenost posameznih filozofskih stališč.

Od tega, koliko bo naša prihodnja filozofija uresničevala doslej omenjena merila, bo tudi odvisno, koliko svojih specifičnih prispevkov bo dala revolucionarnemu menjanju stvarnosti. Tudi če bi naša filozofija v prihodnje zastopala kakšna napredna gesla, pri tem pa jih ne bi izkustveno dokazala in ne razvila v bogatejšo in preciznejšo miselno sistematičnost, ne bi pomenila mnogo več kot zbir občih fraz iz znanega političnega besednjaka.

— Znanstveno-generična filozofija skuša *absorbirati vsa osnovna pozitivna dognanja dosedanje filozofije* s čimbolj objektivno (t. j. zasnovano na obče generičnem izkustvu) teoretično kritiko dosedanjih filozofskih smeri. Tudi v tem je bistven element znanstvene filozofije, saj je znanstvenost nasploh sistematičnost izkustva, filozofska znanstvenost pa je tudi sistematičnost filozofskega izkustva. Zato si znanstveno-generična filozofija vedno prizadeva, da ne ostane na stopnji kakšne posebne, stare ali novejše filozofske smeri, ampak na ravni najbolj pozitivnih pridobitev celotne dosedanje filozofije. Prepričani smo, da so taki pomembni elementi tako v Heraklitovi in Heglovi dialektiki kot v Aristotelovem materializmu, dialektiki in sistematiki, v Descartesovi filozofski kritičnosti kot v Millovi izkustvenosti in v nekaterih drugih sistemih. Vendar pa nobenega od takih in podobnih pomembnih filozofskih elementov ne moremo v našo znanstveno-generično filozofijo absorbirati nespremenjenega, kot je že dan v navedenih in drugih pomembnih filozofskih sistemih. Vsakega od teh elementov moremo absorbirati šele po kritični analizi in predelavi na osnovi takega obče ljudskega in obče filozofskega izkustva, kot je možno na sedanji, potencialno višji stopnji človeka in njegove misli.

— Sprejemanje znanstveno-dialektične, obče-generične filozofske usmerjenosti je tudi *najboljše sredstvo za čim hitrejši razvoj celotne naše filozofije*, ker ta usmerjenost vsebuje obče kriterije napredka vsake misli.

Ker pa obstaja še dosti nesporazumov glede tega, v čem naj bi bila znanstveno-dialektična, obče generična filozofska usmerjenost, jo bomo poskušali definirati ne samo pozitivno, ampak tudi negativno, t. j. tudi z analizo nekaterih nasprotnih stališč in nejasnosti. Znanstveno-dialektična, obče generična filozofija:

— *nikakor ni mehanična vsota dognanj in dosežkov posebnih znanosti*, ampak ima *svoje specifične, izoblikovane predmete* in panoge, kot so posebno: ontologija, gnoseologija, logika, antropologija, etika, estetika in zgodovina filozofije.

— *nikakor ni tematsko enostrano usmerjena* (ni samo ontologija ali pa samo dialektični materializem), ampak nasprotno, prizadeva si za *osestranski in med seboj povezan razvoj vseh filozofskih disciplin*; za znanstveno-dialektično filozofijo je npr. humanistična problematika prav gotovo ena od najpomembnejših.

— nikoli samo sebe ne gleda *kot absolutno, končno dognano znanje*, zaveda se pa možnosti, da je *vse globlje filozofsko znanje*; ker ve, da ni nikjer absolutnega znanja, ne more sprejeti nobene osebnosti ali skupine za utelešenega filozofskega »razsodnika«; *najpomembnejši razsodnik v filozofskih dialogih je obče generično, posebno pa obče filozofsko izkustvo*, so nadosebni principi dokazanosti s posebnimi in posameznimi dejstvi, načela relativne dialektične celovitosti, dialektično-logične koherentnosti in preciznosti posamezne filozofske misli ali sistema;

— *ni zaprt sistem, teži pa k čim večji sistematičnosti*, ki je adekvatna dialektični kompleksnosti sveta in človeka; je najbolj *odprta filozofija*, saj tudi nase aplicira teze o nujni razvojnosti in polarnosti, ki jo varujejo pred tistimi enostranskimi in trdimi absolutizacijami, v katere se je ujela, zaprla in omejila dosedanja filozofija;

— *ni filozofija, ki sprejema »dano«, »obstoječe«, ampak je največja možnost filozofske udeležbe v naprednem spreminjanju danega, filozofske kritike in učinkovitega zamišljanja ciljev — idealov*; kot svoj pomemben sestavni del razvija tudi ustvarjalno oblikovanje idealov — zamisli o tem, kar je šele človekova prihodnost in ustvarjanje hipotez o tem, kar je še ni dovolj znano; toda njeni ideali in hipoteze morejo biti bolj plodni in uresničljivi od idealov in hipotez v drugih smereh, ker jih zavestno poskuša zgraditi na osnovi čimbolj sistematičnega, t. j. občegeneričnega človekovega izkustva;

— *ne reducira se na katerokoli posamezno, kolikorkoli pomembno dosedanje filozofsko smer*, pa tudi ne na klasično marksistično filozofijo, ampak z obče generičnega stališča teži absorbirati, predelati in integrirati vse, kar je najbolj pozitivno v dosedanji in sodobni filozofski misli.

Ko smo tako vsaj v najosnovnejših potezah pokazali, kaj razumemo pod dosedaj tako zapostavljeno in v prihodnje tako nujno znanstveno-dialektično, obče generično usmerjenostjo slovenske filozofije, bomo poskušali odgovoriti še na nekatera posebna vprašanja glede njenega prihodnjega razvoja.

Še vedno ni zadosti pojasnjen odnos *znanstveno-dialektične, obče generične filozofije do marksizma*. Klasični marksizem je najizrazitejša oblika, vendar samo ena od oblik *znanstveno-dialektične filozofije*. Je najizrazitejša oblika te filozofije prav v pogledu svojih teoretičnih temeljev: doslej najdoslednejša dialektičnost v osnovnih, ontoloških (obče dialektičnih) stališčih: bistveno nove konceptcije v humanizmu-antropologiji in gnoseologiji. Nikakor pa ne bi mogli dejati, da pomembne elemente znanstveno-dialektične filozofije vsebuje samo klasični marksizem

in da številne take pomembne elemente niso dale tudi kakšne druge filozofije (npr. Aristotel in Hegel). Nujno je *kritično* razvijanje klasičnega marksizma s kriteriji znanstveno-dialektične, obče generične filozofije, ki so tudi »nad« klasičnim marksizmom (čeprav jih je prav on sam razvijal), saj s temi merili moremo ocenjevati, kaj in koliko velja v klasični marksistični filozofiji in kaj je potrebno boljše napraviti. Klasični marksizem je pustil neobdelana in nerazvita ne samo nekatera sekundarna, nepomembna vprašanja, temveč naravnost velikanska področja, ki jih je že do njega obdelovala in ki jih še obdeluje filozofska misel. Tudi eksplicitna stališča klasičnega marksizma so večkrat nedorečena, samo v zametku, a človekova praksa in znanost sta prišli že pa klasičnem marksizmu do takih novih posebnih dognanj, ki morejo oplojiti sodobno filozofsko misel in zahtevajo, da gremo tudi naprej od klasičnega marksizma, pozabljajoč pri tem vse njegove in druge pridobitve.

Drugo posebno in nerazčiščeno vprašanje je *odnos med znanstveno-dialektično filozofijo in posebnimi znanostmi*. Mislimo, da je nujno tako *organsko, enakopravno sodelovanje filozofije in posebnih znanosti*, kakršno v dosednji zgodovini sploh še ni bilo uresničeno. Ta teza ni nikakršen poklon posebnim znanostim niti poziv na delitev interesnih sfer med njimi in filozofijo, še manj pa poziv na razpravo, kdo je »višji« ali »nižji«, kdo »kraljica« in kdo »podložnik«. Naši pogledi na odnose med filozofijo in posebnimi znanostmi so različni od drugih filozofskih smeri in vodijo do teze o nujnem organskem sodelovanju prav zaradi naših specifičnih načelnih filozofskih izhodišč.

Posebne znanosti so znanstveno-dialektični filozofiji bistveno potrebne že zaradi omenjenega dialektičnega odnosa med občim in posameznim. Z odkrivanjem novih posameznih in posebnih zakonov in dejstev posebne znanosti odkrivajo tudi bistvene argumente za filozofijo, saj je obče filozofsko v tistem posebnem in posameznem, ki ga zajemajo posebne znanosti (ne pa absolutno ločeno iz posameznega).

Obča metodološko-logična, ontološka in antropološka vprašanja so tudi sestavni del *najožje strokovnosti* posebnih znanosti. To je nujno prav zaradi polarne povezanosti obče — posebno — posamezno, saj je vsak posamezni predmet posebnih znanosti nujno del občosti, ki jih raziskuje filozofija. Vsa zgodovina posebnih znanosti kaže, da te niso mogle nikoli, če so želele biti še tako ozko strokovne, obiti takih občih filozofskih vprašanj, kot so vzročnost, determiniranost in nedeterminiranost, zakonitost, čas, prostor, materija, spreminjanje, hipoteza, pojem, definicija itd.

Tudi posebnim znanostim je potrebna posebej izoblikovana filozofska stroka, ki ima v delitvi dela organiziranega družbenega znanja (= znanosti) posebno, nujno mesto: sistematično razvijanje obče znanstvene metodologije — logike. Ožje skupine posebnih znanosti (npr. humanistične in družbene znanosti), pa ne morejo točneje precizirati svojih posebnih predmetov, njihove vsebine in zvez navzven brez obče koncepcije človeka. Filozofija sama more glede obče metodologije in svojih drugih tem neprestano in bistveno pridobivati od posebnih znanosti, saj so te večkrat prisiljene iskati odgovore tudi na filozofska vprašanja. Darwin je dal pomembne prispevke obče dialektični koncep-

ciji evolucije, relativne stalnosti in odnosu med notranjo vsebino pojavov, in njihovimi zunanji pogoji. Newton je prispeval — kljub dosedanjim napačnim »marksističnim« ocenam — dosti k dialektični koncepciji o povezanosti veselja in o nasprotnosti. Einstein pa k bogatejšemu pojmovanju relacij in relativnosti.

Ne moremo obiti vprašanje o *odnosu znanstveno-dialektične filozofije* in drugih filozofskih smeri na Slovenskem.

Mislimo, da prav iz definiranih načel sledi, da je znanstveno-dialektična filozofija v odnosu do drugih smeri potencialno najširša, najbolj *odprta* filozofija. *Vendar pa te odprtosti ne razumemo v eklektičnem, tempeč v kritično-dialektičnem smislu.* Zaradi svoje zavestne polarnosti je ta filozofija sposobna absorbirati (to ji seveda ni že kar samo po sebi dano, ampak zahteva delovne napore) vse pomembnejše strani drugih filozofskih smeri, toda spremenjene in kritično predelane, saj so te pomembne strani v drugih smereh postale večkrat enostranosti. Zaradi svoje dialektičnosti pa je znanstveno-generična filozofija sposobna absorbirati in polarno spojiti nasprotnost in harmoničnost (v človeku in svetu); stalnost in dinamičnost v svetu in človeku; večno-obče in sedanje-konkretno; subjektivno in objektivno — pa tudi preraščati posebne, zastarele oblike teh polarnosti. Zaradi te potencialne širine in trdnosti, ki nam jo daje obče generična filozofija, naše kritično stališče do drugih filozofij ni nikakor izključujoče, še manj pa nestrpno.

Odprtost in obča generična usmerjenost naše filozofije nam daje možnost enakopravnega dialoga s predstavniki tistih filozofskih smeri, ki težijo naprej, k spoznanju globljih resnic. Da bi bilo pa to skupno iskanje čimbolj plodno, predlagamo, da je »razsodnik« nad nami vsemi predvsem obče generično in obče filozofsko izkustvo. Naš dialog s predstavniki drugih filozofskih smeri nikakor ne bi imel oblike filozofsko oblečene partijske koalicije, ampak bi bil ploden samo kot oblika iskanja resnice. Vendar pa je naša glavna naloga razvijati predvsem naše poglede. Tako stališče ne izhaja iz podcenjevanja dialoga z drugimi smermi, ampak iz zavesti, da imamo zaradi svojih izhodišč možnosti razviti plodno filozofsko misel, vredno slovenskega naroda, in iz zavesti, da smo prav v razvijanju svojih »pozitivnih« pogledov zelo zaostali. Tudi dialogi z raznimi drugimi pogledi, bodisi da so oni danes pri nas na Slovenskem prisotni ali ne, nas bodo pogajali naprej, če jih bomo vodili znanstveno in če bomo odgovore iskali predvsem v bogatem občeljudskem izkustvu.

Posebno se zavedamo možnosti in dolžnosti sodelovati v dialogu s tistimi predstavniki drugih filozofskih smeri, ki so v najhujšem času slovenskega naroda našli skupno pot z delavskim gibanjem in tudi danes vztrajajo pri najprogresivnejših obče nacionalnih slovenskih vrednotah, kot so: socializem, samoupravljanje, socialistični humanizem, antiimperializem.

Tako filozofsko sodelovanje, zlasti z družbeno najbolj progresivnimi predstavniki drugih smeri ne bi bil eklektičen, plehek kompromis za katerega koli udeleženca. Skupna humanistična, etično-vrednostna stališča, ki so se uresničila v Osvobodilni fronti slovenskega naroda in ki jih danes sprejema Socialistična zveza, so eden od najpomemb-

nejših dogodkov v novejši zgodovini Evrope, eden od pomembnih zgodovinskih triumfov obče generičnega bistva človeka. Prav dejstvo, da so navkljub in ob različnosti svojih svetovnonazorskih pogledov progresivni Slovenci uresničili tako pomembna skupna praktično-vrednostna stališča, nas sili, da jih moramo še globlje pojasniti samim sebi in posredovati tudi drugim narodom. Seveda smo prepričani, da so prav te obče vrednosti koherentneje teoretično utemeljene, če so povezane z ontološkimi znanstveno-dialektičnimi stališči. Menimo, da taka povezava materialističnih, znanstveno-dialektičnih in etično-vrednostnih pogledov ustvarja manj idejno-teoretičnih težav, dilem in bolečin.

Tega ne naglašamo zaradi idejne zagrizenosti, ampak zaradi občutka svoje trdnosti in želje, da tisti, ki z nami uresničujejo skupne vrednote, ne bi imeli nepotrebnih teoretično-nazorskih težav. Toda obenem se zavedamo, da za enotnost vseh tistih, ki praktično in dosledno izvajajo socialistično-humanistična načela, ni bila niti do sedaj nujna enotnost v vseh pomembnih filozofskih vprašanjih (npr. v ontologiji). Pravzaprav niti ne moremo trditi, da so samo »pristaši različnih smeri« tisti, ki se zavestno skladajo vsaj v nekaterih, za človeka in za njegovo antropološko prakso najbolj bistvenih svetovnonazorskih vprašanjih: vsaj v tem vidiku so lahko pristaši raznih etičnih smeri tudi pristaši obče generične filozofije.

PESMI

Ivan Cimerman

JESEN

Med stvarmi
ki bodo vedno moje
so odhodi in prihodi
tvojih stopinj.

Med stvarmi
ki bodo vedno tvoje
je strup
popit
v vroči zenici neba.

Vidim te naplavljeno.
Reka te pokriva
s poznimi listi
in tvoje osteklenele oči
ne morejo
prebrati sporočila.